

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059

VOL.3 № 5

2026

INGLIZ TILIDAGI TEXNIK TERMINLARNI O‘ZBEK VA RUS TILIGA TARJIMA QILISHNING LINGVO-TRANSLATOLOGIK XUSUSIYATLARI

Abdullayeva Fotima

Jizzax davlat pedagogika universiteti, tadqiqotchi

Annotatsiya

Ushbu maqolada ingliz tilidagi texnik terminlarni o‘zbek va rus tillariga tarjima qilish jarayonining lingvistik va translatsologik xususiyatlari yoritiladi. Texnik terminlarning semantik aniqligi, sohasiy mosligi, xalqaro terminologik birliklar bilan bog‘liqligi hamda tarjimada ekvivalent tanlash muammolari tahlil qilinadi. Shuningdek, kalkalash, transliteratsiya, transkripsiya, izohli tarjima va funksional ekvivalentlik kabi tarjima usullarining texnik matnlardagi o‘rni ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: texnik termin, tarjima, lingvo-translatologiya, ekvivalentlik, kalkalash, transliteratsiya, o‘zbek tili, rus tili.

ЛИНГВОТРАНСЛАТОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА АНГЛИЙСКИХ ТЕХНИЧЕСКИХ ТЕРМИНОВ НА УЗБЕКСКИЙ И РУССКИЙ ЯЗЫКИ

Абдуллаева Фотима

Джизакский государственный педагогический университет, исследователь

Аннотация

В статье рассматриваются лингвистические и транслатологические особенности перевода английских технических терминов на узбекский и русский языки. Анализируются семантическая точность технических терминов, их отраслевая соотнесённость, связь с международной терминологией, а также проблемы выбора переводческого эквивалента. Особое внимание уделяется таким способам перевода, как калькирование, транслитерация, транскрипция, описательный перевод и функциональная эквивалентность.

Ключевые слова: технический термин, перевод, лингвотранслатология, эквивалентность, калькирование, транслитерация, узбекский язык, русский язык.

LINGUO-TRANSLATOLOGICAL FEATURES OF TRANSLATING ENGLISH TECHNICAL TERMS INTO UZBEK AND RUSSIAN

Abdullayeva Fotima

Jizzakh State Pedagogical University, Researcher

Abstract

This article examines the linguistic and translational features of translating English technical terms into Uzbek and Russian. It analyzes the semantic accuracy of technical terms, their field-specific relevance, their connection with international terminology, and the problems of choosing appropriate translation equivalents. The study also considers translation techniques such as calquing, transliteration, transcription, descriptive translation, and functional equivalence in technical texts.

Keywords: technical term, translation, linguo-translatology, equivalence, calquing, transliteration, Uzbek, Russian.

Bugungi globalashuv va raqamli texnologiyalar rivojlanayotgan davrda ilm-fan, texnika hamda axborot almashinuvi jarayonlarida ingliz tili xalqaro kommunikatsiya vositasi sifatida yetakchi mavqega ega bo‘lib bormoqda. Ayniqsa, muhandislik, axborot texnologiyalari, avtomatlashtirish, energetika, telekommunikatsiya va sanoat ishlab chiqarishi kabi texnik sohalarda yaratilayotgan yangi tushuncha va innovatsiyalarning asosiy qismi ingliz tilida shakllanmoqda. Natijada texnik terminlarni boshqa tillarga, jumladan, o‘zbek va rus tillariga aniq, mazmunan to‘liq hamda terminologik me‘yorlarga mos tarzda tarjima qilish masalasi zamonaviy tilshunoslik va tarjimashunoslikning dolzarb muammolaridan biriga aylangan.

Texnik terminologiya oddiy leksik birliklardan o‘zining aniqligi, bir ma’noliligi, qisqaligi va sohasiy xususiyati bilan farqlanadi. Shu sababli texnik terminlarni tarjima qilish jarayonida nafaqat til birliklari, balki muayyan fan yoki texnika sohasi mazmunini chuqur anglash ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ayrim terminlarning milliy tillarda tayyor ekvivalenti mavjud bo‘lmasa, tarjimon transliteratsiya,

transkripsiya, kalkalash yoki izohli tarjima kabi usullardan foydalanishga majbur bo'ladi. Bu esa texnik terminlarning lingvotranslatologik jihatdan kompleks tadqiq etilishini talab qiladi.

O'zbek tilshunosligida terminologiya va tarjimashunoslik masalalari yuzasidan qator ilmiy tadqiqotlar olib borilgan bo'lsa-da, ingliz tilidagi texnik terminlarning o'zbek va rus tillariga qiyosiy tarjima xususiyatlarini o'rganish hali ham yetarli darajada tizimli tadqiq etilmagan. Ayniqsa, texnik matnlarda uchraydigan xalqaro terminlarning semantik mosligi, milliy terminologik tizimga integratsiyalashuvi hamda tarjimada funksional ekvivalentlikni ta'minlash masalalari alohida ilmiy yondashuvni talab etadi.

Mazkur maqolaning maqsadi ingliz tilidagi texnik terminlarni o'zbek va rus tillariga tarjima qilishning lingvistik hamda translatologik xususiyatlarini tahlil qilishdan iborat. Tadqiqot davomida texnik terminlarni tarjima qilishda qo'llaniladigan asosiy usullar, ekvivalentlik muammolari hamda terminlarning semantik va strukturaviy xususiyatlari qiyosiy jihatdan o'rganiladi. Shuningdek, texnik terminlarni tarjima qilishda milliy til me'yorlari va xalqaro terminologik standartlar o'rtasidagi uyg'unlik masalalari ham yoritiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Ingliz tilidagi texnik terminlarni o'zbek va rus tillariga tarjima qilish masalasi terminologiya nazariyasi, maxsus matn tarjimasi va ekvivalentlik muammolari bilan bevosita bog'liq. M.T. Cabré terminologiyani faqat so'zlar majmui emas, balki maxsus bilim sohasi, kommunikatsiya va ijtimoiy ehtiyojlar bilan bog'liq tizim sifatida talqin qiladi. Uning fikricha, terminlar muayyan soha vakillari o'rtasidagi kasbiy muloqotni ta'minlovchi birliklar bo'lib, ularni tarjima qilishda tushuncha, kontekst va sohaviy vazifa birgalikda hisobga olinishi lozim. Bu yondashuv inglizcha software, hardware, interface, sensor, controller kabi terminlarni o'zbek va rus tillariga tarjima qilishda faqat lug'aviy moslik emas, balki ularning soha ichidagi qo'llanish doirasini ham aniqlash zarurligini ko'rsatadi.

J.C. Sager terminologiyani tushunchalar, ularning ta'riflari va nomlanishini tartibga soluvchi amaliy soha sifatida baholaydi. U terminologik birliklarni to'plash, tavsiflash, qayta ishlash va standartlashtirish masalasiga alohida e'tibor qaratadi. Ushbu qarash texnik terminlar tarjimasida yagona ekvivalentni shakllantirish muhimligini asoslaydi. Masalan, inglizcha power supply termini o'zbek tilida elektr ta'minoti, rus tilida esa электроснабжение yoki kontekstga qarab источник питания shaklida berilishi mumkin. Demak, Sager yondashuvi terminni tarjima qilishda uning texnik vazifasi va terminologik standartlardagi o'rnini aniqlash zarurligini ko'rsatadi.

P. Newmark texnik matnlar tarjimasida semantik aniqlik va kommunikativ tushunarlilik o'rtasidagi muvozanatni muhim deb hisoblaydi. Uning tarjima nazariyasida semantik tarjima manba tilidagi ma'noni imkon qadar aniq saqlashga, kommunikativ tarjima esa qabul qiluvchi tilda tushunarli va tabiiy ifoda yaratishga qaratiladi. Texnik terminlar tarjimasida bu ikki yondashuv bir-birini to'ldiradi. Masalan, machine learning termini o'zbek tilida mashinaviy o'qitish, rus tilida машинное обучение tarzida kalkalash orqali beriladi, biroq ayrim holatlarda izohli tarjima ham talab qilinadi.

V.N. Komissarov tarjimada ekvivalentlik darajalarini ajratib ko'rsatadi va tarjima jarayonida asl matn bilan tarjima matni o'rtasidagi mazmuniy munosabatlar turli bosqichlarda namoyon bo'lishini ta'kidlaydi. Bu nazariya texnik terminlarni tarjima qilishda ayniqsa muhimdir, chunki har bir termin faqat so'z shakli emas, balki aniq texnik tushunchani bildiradi. Masalan, circuit breaker termini o'zbek tilida avtomatik o'chirgich, rus tilida автоматический выключатель tarzida berilganda shakliy emas, balki funksional ekvivalentlik ta'minlanadi. Shu jihatdan Komissarov qarashlari texnik terminlar tarjimasida mazmun, vazifa va kontekst uyg'unligini saqlash zarurligini asoslaydi.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqotda qiyosiy-tahliliy metod asosiy metod sifatida tanlandi. Ushbu metod ingliz tilidagi texnik terminlarning o'zbek va rus tillaridagi tarjima shakllarini o'zaro solishtirish, ularning semantik, strukturaviy va funksional jihatdan moslik darajasini aniqlash imkonini beradi. Qiyosiy-tahliliy yondashuv orqali texnik terminlarning bevosita ekvivalentlar orqali tarjima qilinishi, kalkalash, transliteratsiya, transkripsiya hamda izohli tarjima kabi usullar yordamida ifodalanishi tahlil qilinadi.

Tadqiqot jarayonida ingliz tilidagi texnik terminlar manba birlik sifatida olinib, ularning o'zbek va rus tillaridagi tarjima variantlari qiyosiy o'rganildi. Bunda terminning asl ma'nosi, sohaviy qo'llanish doirasi, qabul qiluvchi tildagi mavjud ekvivalenti va terminologik me'yorlarga mosligi e'tiborga olindi. Masalan, software — dasturiy ta'minot — программное обеспечение, hardware — apparat ta'minoti yoki qurilma vositalari — аппаратное обеспечение, circuit breaker — avtomatik o'chirgich — автоматический выключатель kabi terminlar qiyosiy jihatdan tahlil qilinib, tarjimada mazmuniy aniqlik

va funksional ekvivalentlikning ahamiyati asoslandi.

Ushbu metod maqola mavzusini yoritishda qulay hisoblanadi, chunki texnik terminlar tarjimasida faqat soʻzma-soʻz moslik emas, balki tushuncha, kontekst va sohaviy vazifani toʻgʻri yetkazish muhimdir. Shu sababli qiyosiy-tahliliy metod ingliz, oʻzbek va rus tillari terminologik tizimlari oʻrtasidagi oʻxshashlik va farqlarni aniqlashga xizmat qiladi.

Tahlil va natijalar

Ingliz tilidagi texnik terminlarni oʻzbek va rus tillariga tarjima qilish jarayonida asosiy eʼtibor terminning tashqi shakliga emas, balki uning texnik mazmuni, vazifasi va qoʻllanish sohasiga qaratilishi lozim. Tahlillar shuni koʻrsatadiki, texnik terminlar tarjimasida bevosita ekvivalent, kalkalash, transliteratsiya, transkripsiya va izohli tarjima usullari eng faol qoʻllanadi.

Masalan, software termini oʻzbek tilida dasturiy taʼminot, rus tilida esa программное обеспечение tarzida beriladi. Bu yerda termin soʻzma-soʻz emas, balki mazmuniy ekvivalent asosida tarjima qilingan. Chunki software kompyuter qurilmasining moddiy qismi emas, balki dasturlar majmuasini bildiradi. Shu sababli oʻzbekcha dasturiy taʼminot va ruscha программное обеспечение variantlari terminning funksional mazmunini toʻliq ifodalaydi.

Hardware termini esa oʻzbek tilida apparat taʼminoti, texnik taʼminot yoki kompyuter qurilmalari, rus tilida аппаратное обеспечение deb tarjima qilinadi. Bu termin tarjimasida ham funksional ekvivalentlik muhim ahamiyatga ega. Ayrim hollarda oʻzbek tilida texnik taʼminot shakli kengroq maʼnoda ishlatiladi, biroq kompyuter sohasi kontekstida apparat taʼminoti yoki kompyuter qurilmalari aniqroq hisoblanadi.

Texnik terminlar orasida kalkalash usuli ham keng uchraydi. Masalan, machine learning termini oʻzbek tilida mashinaviy oʻqitish, rus tilida машинное обучение tarzida ifodalanadi. Bu holatda termin tarkibidagi har bir komponent qabul qiluvchi til vositalari orqali tarjima qilinadi. Natijada asl terminning tuzilishi saqlanadi va mazmuni tushunarli boʻladi. Shuningdek, artificial intelligence termini oʻzbek tilida sunʼiy intellekt, rus tilida искусственный интеллект shaklida qoʻllanadi. Ushbu misolda ham kalkalash va semantik moslashtirish kuzatiladi. Termin xalqaro ilmiy-texnik muomalada barqaror ekvivalentga ega boʻlgani sababli tarjimada variantlilik kam uchraydi.

Energetika va elektrotexnika sohasida power supply termini tarjimada kontekstga qarab turlicha ifodalanadi. Agar gap elektr energiyasini yetkazib berish tizimi haqida boʻlsa, oʻzbek tilida elektr taʼminoti, rus tilida электроснабжение shakli ishlatiladi. Agar kompyuter yoki elektron qurilmaning ichki quvvat manbai nazarda tutilsa, oʻzbek tilida quvvat manbai, rus tilida источник питания varianti qoʻllanadi. Bu misol texnik termin tarjimasida kontekstning hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanini koʻrsatadi.

Circuit breaker termini oʻzbek tilida avtomatik oʻchirgich, rus tilida автоматический выключатель tarzida tarjima qilinadi. Bu yerda soʻzma-soʻz tarjima emas, balki qurilmaning texnik vazifasini ifodalovchi funksional ekvivalent tanlangan. Chunki mazkur qurilma elektr zanjirida ortiqcha yuklama yoki qisqa tutashuv yuzaga kelganda tokni avtomatik ravishda uzishga xizmat qiladi.

Telekommunikatsiya va axborot texnologiyalari sohasida interface termini alohida eʼtibor talab qiladi. Oʻzbek tilida u koʻpincha interfeys, rus tilida интерфейс shaklida transliteratsiya orqali qoʻllanadi. Bu termin xalqaro texnik birlik sifatida oʻzlashib ketgan boʻlib, uni toʻliq tarjima qilish amaliyotda har doim ham qulay emas. Shu sababli transliteratsiya texnik terminologiyada iqtisodiy va kommunikativ jihatdan samarali usul hisoblanadi.

Sensor termini ham oʻzbek tilida sensor yoki datchik, rus tilida сенсор yoki датчик shakllarida ishlatiladi. Bunda rus tilidagi датчик texnik anʼanada keng qoʻllansa, oʻzbek tilida sensor varianti zamonaviy texnologiyalar kontekstida faol uchraydi. Masalan, temperature sensor — harorat sensori yoki harorat datchigi, rus tilida датчик температуры tarzida beriladi. Bu termin tarjimasida soha va uslubga qarab variant tanlanadi.

Tahlillar shuni koʻrsatadiki, ingliz tilidagi texnik terminlar oʻzbek va rus tillariga tarjima qilinganda uch asosiy holat kuzatiladi. Birinchi holatda terminning har ikki tilda barqaror ekvivalenti mavjud boʻladi: software — dasturiy taʼminot — программное обеспечение. Ikkinchi holatda termin kalkalash orqali tarjima qilinadi: machine learning — mashinaviy oʻqitish — машинное обучение. Uchinchi holatda esa termin xalqaro shaklda qabul qilinadi: interface — interfeys — интерфейс.

Natijalarga koʻra, texnik terminlarni tarjima qilishda eng muhim talab semantik aniqlik va funksional moslikni saqlashdir. Termin notoʻgʻri yoki umumiy maʼnoda tarjima qilinsa, texnik matn mazmuni buziladi. Masalan, power supply terminini har doim faqat elektr taʼminoti deb tarjima qilish toʻgʻri emas, chunki ayrim kontekstlarda u quvvat manbai maʼnosini bildiradi. Demak, tarjimon terminning

lugʻaviy shaklidan tashqari, uning texnik vazifasini ham chuqur tushunishi zarur.

Umuman olganda, ingliz tilidagi texnik terminlarni oʻzbek va rus tillariga tarjima qilishda qiyosiy-tahliliy yondashuv terminlarning mazmuniy, strukturaviy va funksional xususiyatlarini aniqlashga yordam beradi. Oʻzbek tilida ayrim texnik terminlar hali toʻliq standartlashmaganligi sababli variantlilik koʻproq kuzatiladi, rus tilida esa koʻplab terminlar avvaldan shakllangan terminologik tizimga ega. Shu bois tarjima jarayonida oʻzbek tilida terminologik meʼyorlarni mustahkamlash, rus tilida esa mavjud standart ekvivalentlardan toʻgʻri foydalanish muhim hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, ingliz tilidagi texnik terminlarni oʻzbek va rus tillariga tarjima qilish jarayoni faqat lugʻaviy moslikka asoslanmaydi, balki terminning semantik mazmuni, texnik vazifasi, sohaviy konteksti va qabul qiluvchi tilning terminologik meʼyorlari bilan bevosita bogʻliqdir. Tahlillar shuni koʻrsatdiki, texnik terminlarni tarjima qilishda bevosita ekvivalent, kalkalash, transliteratsiya, transkripsiya va izohli tarjima usullari faol qoʻllanadi. Inglizcha software, hardware, machine learning, artificial intelligence, circuit breaker, power supply, sensor, interface kabi terminlar misolida koʻrindiki, har bir terminni tarjima qilishda uning muayyan sohadagi vazifasini aniqlash muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, power supply kabi koʻp maʼnoli va kontekstga bogʻliq terminlar tarjimasida bir xil ekvivalentdan foydalanish har doim ham toʻgʻri natija bermaydi. Shu sababli texnik tarjimada kontekstual tahlil asosiy mezonlardan biri hisoblanadi. Oʻzbek tilida texnik terminlarning ayrimlari hali toʻliq standartlashmaganligi sababli variantlilik koʻproq uchraydi. Rus tilida esa texnik terminologiya nisbatan barqaror shakllangan boʻlib, koʻplab inglizcha terminlar uchun tayyor ekvivalentlar mavjud. Shunga qaramay, har ikki tilga tarjimada terminning mazmuniy aniqligi va funksional ekvivalentligini saqlash asosiy talab boʻlib qoladi. Umuman, ingliz tilidagi texnik terminlarni oʻzbek va rus tillariga tarjima qilishda lingvotranslatologik yondashuv terminning shakli, mazmuni, konteksti va kommunikativ vazifasini kompleks oʻrganishga imkon beradi. Bu esa texnik matnlarning sifatli tarjimasini taʼminlash, milliy terminologiyani boyitish va ilmiy-texnik kommunikatsiyada anqlikni oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI

1. Cabré M.T. Terminology: Theory, Methods and Applications. – Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1999. – 248 p.
2. Sager J.C. A Practical Course in Terminology Processing. – Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1990. – 252 p.
3. Newmark P. A Textbook of Translation. – New York: Prentice Hall, 1988. – 292 p.
4. Комиссаров В.Н. Теория перевода: лингвистические аспекты. – М.: Высшая школа, 1990. – 253 с.
5. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика. – М.: Международные отношения, 1974. – 216 с.